

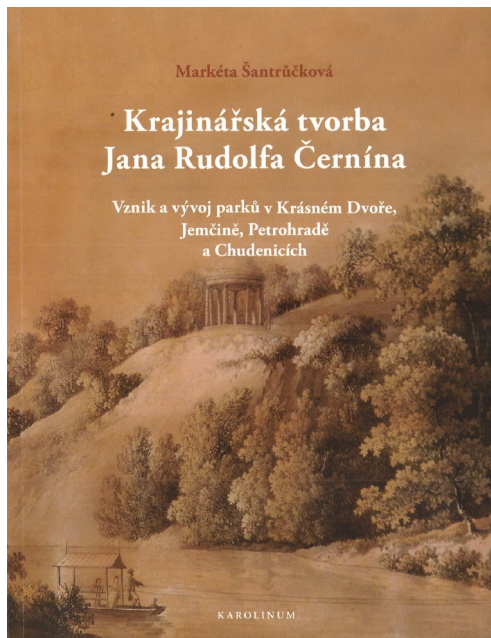
Šantrůčková, M.: Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína. Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích

*Martina Tůmová, **Pavel Chromý

* martina.tumova@natur.cuni.cz, ** pavel.chromy@natur.cuni.cz

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje,
KUHIG – Centrum pro výzkum v kulturní a historické geografii, Albertov 6, 128 43, Praha 2

Šantrůčková, M.: Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína. Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích. Karolinum, Praha 2014, 316 s., ISBN 978-80-246-2397-9

Nakladatelství Karolinum v roce 2014 vydalo publikaci Markéty Šantrůčkové *Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína* s podtitulem *Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích*. Knihu, která by – ač to její název explicitně nenasvědčuje – neměla uniknout pozornosti geografů.

Autorka monografie se problematice krajinářských parků (jejich vzniku, vývoji, úpravám i ochraně) věnuje dlouhodobě a ve svých výzkumech aplikuje zejména historickogeografické přístupy. Pro ně získala zalíbení již v pregraduálním studiu historie a geografie, prohloubila je v doktorském studiu (monografie vychází z autorčiny dizertace obhájené na katedře fyzické geografie a geoekologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze; Šantrůčková 2011) a nyní je zdárně rozvíjí ve VÚKOZ v Průhoncích. Markéta Šantrůčková si za dobu svého relativně krátkého odborného působení v akademické sféře vydobyla renomé nejen v Česku, ale i v mezinárodním prostředí (její prezentace pravidelně přitahují účastníky mezinárodních kongresů jak historických geografů

či environmentálních historiků, tak i čistých „krajinářů“). Čtenáři ji nejspíše znají jako spoluautorku kolektivních monografií vzešlých z projektu Implementace opatření Evropské úmluvy o krajině v intenzivně využívaných oblastech nesoucích stopy historických krajinářských úprav, které nakladatelství Karolinum vydalo v letech 2011 a 2013 (Lipský, Šantrůčková, Weber a kol. 2011, Lipský, Weber, Stroblová a kol. 2013), příp. z příspěvků v odborných časopisech (např. Šantrůčková 2012).

Klíčové téma nejnovějšího přírůstku do nečetného souboru monografií o historických krajinách tvoří využití a modelace reliéfu při zakládání a úpravách krajinářských parků. Autorka ho nejprve představuje v obecné rovině a v širších souvislostech, následně na příkladě analýzy čtyř zájmových lokalit (Krásný Dvůr u Podbořan, Jemčina u Jindřichova Hradce, Petrohrad u Jesenice a Chudenice u Klatov), jež spojují osoby zakladatelů a vlastníků ze šlechtického rodu Černínů. Zaměření práce je velmi aktuální a na poli geografie resp. historické geografie též velmi inovativní a neotřelé – a to jak z tematického, tak zejména metodologického a metodického hlediska. Krajinnému dědictví a jeho ochraně, rekonstrukci historických krajin, krajinným úpravám se dnes věnují odborníci napříč mnohými společenskovědními, humanitními, technickými a v neposlední řadě i přírodovědními obory (zahradní a krajinná architektura, botanika, ekologie, estetika, umění a další). V geografickém výzkumu se však s historickými krajinami setkáme spíše výjimečně. Mnohým geografům historickogeografické přístupy připomínají spíše vlastivědu, než aby je vnímali jako nezbytnou podmínku kvalifikovaného kontextuálně zaměřeného a na bohatství historických pramenů ukrytých v archivech založeného nejen vysvětlení změn, ale i pochopení proměn krajiny. I když se v několika málo posledních letech situace lepší a dizertace k tématu se obhajují i na geografických pracovištích např. v Ostravě (Frajer 2013) či v Brně (Havlíček 2013). Jak sama autorka uvádí v úvodu práce, hlavním úkolem geografie při výzkumu krajinářských parků je zhodnocení přírodního prostředí a jeho antropogenních přeměn, jejich vzájemné ovlivnění a interakce. Taková studie na příkladě krajinářských parků přináší nové výzkumné otázky a významně přispívá k diskuzi o možnostech revitalizace krajiny, o jejím budoucím využití a významech. Je zřejmé, že poznání minulosti krajiny se tak stává nezbytnou součástí nejen řešení jejích stávajících problémů, ale i úvah o její budoucnosti.

Kniha se dělí do pěti částí, přičemž úvodní kapitoly tvoří teoreticko-metodologické zarámování tématu a na ně navazuje konkrétní řešení na příkladě vybraných oblastí. Doplněna je shrnutím v anglickém jazyce, seznamem použitých vyobrazení a zkratk, bohatou bibliografií a rejstříkem (souhrnný, zejména jmenný a místní). V úvodu práce autorka vysvětluje nejen samotné téma a jeho přínos pro geografické výzkumy, ale zdůvodňuje zde i výběr zájmových lokalit. Krajinářské parky založené a spravované Janem Rudolfem Černínem popř. jeho synem Evženem Karlem Černínem v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích, vznikaly postupně, byly ovlivněny různými kulturními a uměleckými vlivy a zejména pak přírodními podmínkami oblastí, ve kterých se rozprostírají. Výběr lokalit autorka zvolila rovněž i s ohledem na tyto podmínky a jejich vliv na utváření přirozeného reliéfu. Součástí úvodu je i (pro historickogeografické téma nezbytné) časové zařazení práce do období od 80. let 18. století do poloviny 19. století s dalšími přesahy až do počátku 20. století. Autorka zde podrobně představuje cíle výzkumu (identifikovat realizované terénní úpravy v parcích, stanovit a ověřit typologii terénních úprav a sledovat jejich odlišnosti v závislosti na přirozeném reliéfu, funkci krajinných úprav a době realizace), seznamuje čtenáře s předpoklady, které ve svém výzkumu ověřovala (terénní úpravy budou rozdílné v závislosti na odlišnosti přirozeného reliéfu, funkci krajinné a terénní úpravy i době realizace) a v neposlední řadě s terminologií (vysvětlení základních užívaných termínů).

Úvod následuje kapitola věnovaná použitým materiálům a metodám výzkumu. Zhodnocení a zejména pak přehled odborné literatury se skládá z řady monografií a článků věnovaných vývoji krajinářských parků z obecného hlediska – nejprve české provenience (zde autorka podotýká, že se zabývají především dendrologickou složkou parků) a následně i zahraniční. Dále uvádí výběrovou bibliografii k rodu Černínů a postupně ke všem čtyřem parkům, které byly objekty výzkumu. Velmi důkladně je pak provedeno zhodnocení použitých historických pramenů – písemných, kartografických i ikonografických – včetně jejich stručných popisů, časového zařazení, místa uložení (zejména u srovnávacích kartografických děl). Prameny jsou stejně jako literatura rozděleny na obecné a konkrétní (k jednotlivým lokalitám) a jasně tak dokazují, že autorka provedla důkladné rešerše v mnoha institucích na území celých Čech. Poukázala rovněž na další nezpracované materiály, které by mohly výzkum dále obohatit. Součástí této kapitoly je i představení metodiky práce. Od zmíněné heuristiky, analýzy a interpretace odborné literatury a archivních pramenů, přes komparativní analýzu map a plánů různých časových období v prostředí GIS (jako podklad byly užity mapy stabilního katastru, pro promítnutí analyzovaných starých map pak Státní mapa odvozená 1:5 000), až po vlastní terénní výzkum. V jeho rámci pak autorka vytvořila kategorizaci jednotlivých terénních

úprav (hlavní kategorie – bodové, liniové, plošné), které následně sledovala ve všech zkoumaných lokalitách.

V další kapitole nazvané Hlavní zásady vzniku, tvorby a údržby krajinářských parků se M. Šantrůčková zabývá důvody zřizování krajinářských parků, motivací jejich tvůrců včetně dobových ideálů a pojetí. Předestírá vlivy jednotlivých kultur i uměleckých stylů do úprav terénu, ovlivnění a vzájemné inspirace tvůrců samotných parků a v neposlední řadě také posun významu krajinářského parku v čase a jeho nezbytnou ochranu (zejména od jejich vlastníků, která není vždy dostatečná). Kapitola zakončuje stručné představení významných krajinářských parků v Evropě a Česku, které jsou bezpochyby známé široké veřejnosti.

Stěžejní část publikace tvoří prezentace výsledků výzkumu v jednotlivých zájmových lokalitách. Úvodem autorka vylíčila historii rodu Černínů a jejich panství a uvedla biografické údaje Jana Rudolfa Černína i jeho syna Evžena Karla Černína. Hodnocení krajinářských parků autorka provedla podle jednotného schématu (poloha parku; přírodní podmínky a zákonná ochrana; vznik a vývoj parku; popis parku, celková kompozice a jednotlivé prvky; využití přirozeného reliéfu a terénní úpravy) a tím zvýšila možnosti jejich vzájemného srovnávání. Text je doplněn bohatou obrazovou dokumentací – ikonografickými a mapovými prameny, aktuálními fotografiemi a rekonstrukčními mapami (vždy je zařazena analytická mapa krajinářského parku vytvořená na podkladě mapy stabilního katastru a též mapa terénních úprav a využití reliéfu na podkladě SMO-5).

Závěr shrnuje výsledky časově i badatelsky náročné práce. Na konkrétních příkladech autorka prokazuje funkčnost vytvořené typologizace krajinářských úprav a zdůrazňuje úzkou provázanost výsledků se stanovenými předpoklady. Reliéf má pro úpravy krajinářských parků klíčový význam. Zásadní roli při jejich vzniku hrála zejména funkce krajinářských úprav, která byla ve sledovaných lokalitách výrazně odlišná. (Krásný Dvůr představuje romantický a malebný park, na Jemčině hrál primární funkci lov, Petrohrad tvoří parková úprava jednodušších tvarů určená zejména pro trávení volného času šlechtické rodiny a Chudenice jsou významně především výskytem mnohých okrasných i ovocných dřevin.) Naopak odlišnost krajinářských úprav v závislosti na době jejich vzniku výrazně prokázána nebyla. Autorka konstatuje, že ve sledovaném období od konce 18. do konce 19. století nedošlo k zásadním změnám v přístupu, vnímání či technologickém pokroku při vývoji krajinářských parků. Proměny naznačuje až v následujícím 20. století v souvislosti s rozvojem rekreační funkce parků, které by mohlo představovat pole pro další výzkumy například i v jiných lokalitách.

Pokud bychom měli odpovědět na otázku, v čem mohla být publikace dokonalejší, rádi se s čtenáři podělíme o reflexi, kterou jsme získali v semináři z historické geografie. Zde nad knihou Markéty Šantrůčkové zazněla i následující slova: "Jsem fascinován tím obrovským množstvím materiálů, které autorka použila... a jak podrobně potom z nich při popisu parků dokázala vytěžit. Jenom mě napadlo, jako nezasvěceného čtenáře a člověka, který v těch parcích v životě nebyl..., že by se tam kromě vyobrazení starých plánů parků a pak rekonstrukčních map hodilo třeba i aktuální schéma, jak park vypadá, co v něm kde je... Při čtení popisu je to trochu náročnější na představení...". Uvedená slova lze vnímat i jako pozvánku k poznávání krajinářských parků z autopsie.

Knihou Markéty Šantrůčkové přináší pro geografické (i historickogeografické) výzkumy ne příliš obvyklé téma. Na základě téměř vyčerpávajícího studia literatury, dostupných pramenů i terénního výzkumu však prokazuje jeho nosnost a schopnost přinést významné závěry pro studium krajinářských změn způsobených uvědomělými lidskými zásahy. Krajinářské parky představují jakýsi výsek paměti krajiny, jsou dokladem dobového myšlení, technologických možností, zručnosti a dovedností lidí a v neposlední řadě i proměn společnosti a jejich přístupů ke krajině samotné. Formou studie, jež uvedená práce představuje, je možné vyplnit další „bílé místa“ ve vývojových hodnoceních krajiny v rámci historickogeografických výzkumů a významně přispět do diskuze o možnostech využití, revitalizace i ochrany krajiny jako kulturního dědictví. Monografii lze doporučit všem, kteří přemýšlejí o kořenech a proměnách dnešní krajiny. Přístup, který M. Šantrůčková zvolila, se bezesporu odrazí i ve vysokoškolské výuce nejen historické geografie a environmentálních dějin. Knihou Markéty Šantrůčkové dokládá, jak geograf, znalý historického řemesla (práce s prameny, archivní studium), může seriózně přispět k obohacení výzkumů krajinářských změn, stejně jako historik,

ovládající moderní technologie GIS a přístupy krajinné ekologie, může obohatit rekonstrukci dějin a dějinných procesů.

Literatura

- FRAJER, J. (2013): Rekonstrukce historické krajiny Čáslavska s důrazem na vodní hospodářství. Disertační práce. OU v Ostravě, Přírodovědecká fakulta, katedra fyzické geografie a geoekologie, Ostrava, 230 s. + příl. (školitel: prof. Dr. Ing. Bořivoj Šarapatka, CSc.)
- HAVLÍČEK, M. (2013): Význam starých map pro studium změn krajiny v okrese Hodonín. Disertační práce. MU, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, 280 s. + příl. (školitel: RNDr. Vladimír Herber, CSc.)
- LIPSKÝ, Z., ŠANTRŮČKOVÁ, M., WEBER, M. a kol. (2011): Vývoj krajiny Novohradska a Žehušicka ve středních Čechách. Karolinum, Praha, 201 s.
- LIPSKÝ, Z., WEBER, M., STROBLOVÁ, L. a kol. (2013): Současnost a vize krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách. Karolinum, Praha, 406 s.
- ŠANTRŮČKOVÁ, M. (2011): Využití a modelace reliéfu při krajinných úpravách na černínských panstvích. Disertační práce. UK v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra fyzické geografie a geoekologie, Praha, 214 s. (školitel: doc. RNDr. Zdeněk Lipský, CSc., školitel-konzultant: doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc.)
- ŠANTRŮČKOVÁ, M. (2012): The principles and development of landscape parks in the Czech Republic and their study from the perspective of historical geography. *Historická geografie*, 38, 1, s. 99–118.